

Вацюк Віктор Олександрович,
доцент кафедри правоохоронної та
антикорупційної діяльності,
ПрАТ ВНЗ МАУП, кандидат
юридичних наук

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ПРИВАТНИХ В'ЯЗНИЦЯХ

Перш за все, вважаємо за необхідне навести поняття приватної в'язниці. На нашу думку приватною виправною установою є юридична особа приватної форми власності, яка наділена державою функціями, котрі пов'язані із виправлення та ресоціалізації засуджених осіб.

Інститут приватних пенітенціарних установ широко розповсюджений у США та Великобританії. На сьогоднішній день спостерігається тенденція до розширення мережі цих установ у країнах ЄС. Основним позитивним моментом їх функціонування є взаємний економічний ефект як для підприємств, що фактично виконують кримінальне покарання, так і для держави [1, с. 187].

Функціонування приватних пенітенціарних установ викликає низку складних юридичних питань, особливо в контексті забезпечення прав і свобод осіб, позбавлених волі. На сьогоднішній день, передача управління в'язницями приватному сектору часто обґрунтовується прагненням до ефективності та зменшення витрат.

Проте, така практика може становити серйозну загрозу дотриманню норм міжнародного права в сфері прав людини та принципів державної відповідальності перед людиною та громадянином. Слід зазначити, що аналіз захисту прав ув'язнених у приватних установах потребує врахування як міжнародних стандартів, так і наслідків делегування державних функцій суб'єктам приватного права.

Згідно з нормами міжнародного права, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведінки та покарань та Європейської конвенції з прав людини, держави зобов'язані гарантувати права всіх осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, включаючи ув'язнених. Навіть у випадках передачі управління в'язницями приватним компаніям, держава не звільняється від відповідальності за дотримання прав людини.

Крім того, стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом [2]. Це в свою чергу означає, що застосування послуг приватних виправних установ не повинно бути використано як інструмент для незаконного викрадення та

позбавлення волі громадян.

Цей принцип підтверджується рішеннями Європейського суду з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини, відповідно до яких держава несе відповідальність за порушення, що відбуваються у приватних пенітенціарних установах.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарань зазначає, що кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією [3]. Тобто, у випадку застосування послуг приватних виправних установ - вся відповідальність щодо їх діяльності покладається на державу, яка в свою чергу має здійснювати постійний правовий, економічний, санітарний та інші види контролю з діяльності приватних в'язниць.

Правова статистика та практика показує, що діяльність в'язниць несе в собі численні ризики для дотримання прав людини. Проте, ця ситуація пов'язана не лише з приватним сектором, так як у державних в'язницях порушень прав людини набагато більше.

На відміну від державних виправних установ, у яких часто фіксується неналежне медичне обслуговування, нестача кваліфікованого персоналу, вища частота насильства, як серед самих ув'язнених, так і з боку працівників, обмежений доступ до програм реабілітації та освіти, що унеможливорює ефективну ресоціалізацію – приватні в'язниці є новим типом установ з виконання кримінальних покарань, які спроможні це подолати.

Так ключову роль у захисті прав ув'язнених у Великій Британії відіграють інститути зовнішнього контролю, серед яких особливе місце посідає Інспекція тюрем Її Величності (HM Inspectorate of Prisons). Це незалежний орган, що регулярно перевіряє всі місця позбавлення волі – як державні, так і приватні – та публікує звіти з оцінкою умов утримання, рівня поваги до людської гідності, ефективності реабілітаційних програм і дотримання прав.

Висновки інспекції мають значну суспільну вагу та можуть призводити до перегляду контрактів із приватними операторами або навіть до передачі управління назад державі у разі системних порушень.

Додатково діє Омбудсмен з питань в'язниць і пробації (Prisons and Probation Ombudsman), який розглядає індивідуальні скарги ув'язнених на жорстоке або несправедливе поводження, а також проводить розслідування у разі смерті в місцях несвободи. Його повноваження поширюються й на приватні установи, а рішення є обов'язковими до розгляду адміністрацією.

У Сполучених Штатах Америки ситуація досить різноманітна, та має свої особливості в окремому штаті. Деякі штати мають розвинені системи моніторингу, інші ж покладаються на внутрішні звіти компаній. У низці випадків приватні в'язниці ухиляються від публічної звітності та обмежують доступ журналістів, правозахисників і адвокатів. Це створює ризик приховування зловживань, жорстокого поводження, а також недбалості в наданні медичної допомоги.

Саме тому, для належного захисту прав ув'язнених у приватних в'язницях необхідна нова та ефективна система правових та інституційних гарантій. Умови функціонування таких установ повинні бути чітко врегульовані в контрактах із зазначенням правозахисних стандартів та передбаченням механізмів контролю. Національні превентивні механізми, створені відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань, мають отримати безперешкодний доступ до приватних місць з виконання кримінальних покарань.

Крім того, ув'язнені повинні зберігати повний доступ до судового захисту та юридичної допомоги, що є базовою умовою захисту їх прав. Прозорість діяльності таких приватних установ з виконання кримінальних покарань та відкритість до громадського контролю також є необхідними для запобігання зловживанням у сфері дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Отже, як висновок, хотіли б підкреслити те, що позбавлення волі має бути основною функцією держави, котра має здійснюватися виключно в інтересах суспільства, а не на підставі мотиву отримання прибутку.

Проте, приватні в'язниці мають змогу швидше впроваджувати нові технології, застосовувати інноваційні методи управління, модернізувати інфраструктуру без складних бюрократичних процедур. У деяких країнах приватні установи стали ініціаторами програм професійного навчання, психологічної підтримки та соціальної реабілітації, які згодом були впроваджені і в державному секторі.

Список використаних джерел:

1. Завадська А.Т. Приватні пенітенціарні установи: доцільність впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2018. С. 186-188.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 23.06.2025).
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведження та покарань. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 23. 06.2025).